

TALLINNA ÜLIKOOLI ÕIGUSAKADEEMIA

**ÜLIÕPILASTE KIRJALIKE TÖÖDE
KOOSTAMISE NÄPUNÄITEID**

5., täiendatud väljaanne

Tallinn 2010

SISUKORD

1. Kirjalikud tööd	3
1.1. Lõputööd	4
1.1.1. Bakalaureusetöö	4
1.1.2. Magistritöö	4
1.1.3. Lõputööde koostamine	5
1.2. Muud tööd ja nende koostamine	7
1.2.1. Ainetöö	7
1.2.2. Referaat	8
1.2.3. Essee	8
1.2.4. Uurimistö	9
2. Nõuandeid viitamiseks	9
Kasutatud allikad	10
Lisad	11
Lisa 1. Üliõpilastööde koostisosad	11
Lisa 2. Kaasuse lahenduse näidis	12
Lisa 3. Essee näidis	16

© TLÜ Õigusakadeemia, 2010

Siili 14
13413 Tallinn

Koostanud Ene Sepp

1. KIRJALIKUD TÖÖD

Teadustekstid on ülikoolis traditsiooniliselt **lõputöö, uurimistöö, referaat ja essee**.

Teadusteksti ülesanne on vahendada teoreetilise või empiirilise uurimise tulemusi, s.o esitada mingi teadusala andmeid ja probleeme, mis põhinevad erialakirjandusel ja/või oma uuringute tulemustel. Teadustekstile on tunnuslikud objektiivsus ja täpsus. See seab teadustekstidele kindlad piirangud niihästi ülesehituse, stiili kui ka viitamise puhul: tekst ei tohi olla tundeüllane (mis ei tähenda, et on igav) ning kõiki allikaviiteid peab saama kontrollida. Ainestikku esitades kasutatakse teadusstiili, st tekst on loogilise ülesehitusega, uuritavast ainestikust lähtudes liigendatud põhi- ja alljaotisteks, need omakorda lõikudeks.

Teadustekst koosneb sissejuhatuses, teemaarendusest, kokkuvõttest ja kasutatud kirjanduse loetelust.

Sissejuhatuses esitatakse probleem ja näidatakse selle koht üldises probleemistikus või täpsustatakse käsitletavat alaprobleemi. Probleem sõnastatakse täpselt ja selgelt. Sissejuhatuses viidatakse ka uurimistulemustele ja allikatele, millele töös tuginetakse.

Teemaarenduses esitatakse töö põhiseisukohad ja uurimistulemused ning analüüsitakse ja tõlgendatakse neid. Mõttearenduses tuleb jälgida sõnastus- ja faktitäpsust. Väiteid põhjendatakse ja näitlikustatakse faktide, tsitaatide ning refereeringute abil, mille puhul on esmatahtsad nende tihedus, keeleline korrektsus, mõtteselgus, asjakohasus ja täpsus. Tsitaadid ja refereeringud ei tohiks olla liiga pikad, sest nii võivad üliõpilase enda mõtted ja seisukohad jääda tagaplaanile.

Kokkuvõttes antakse vastus sissejuhatuses esitatud küsimus(t)ele. Kõik tähtsamad järeldused peavad loogiliselt välja kasvama eelnevast käsitlusest. Järeldused võib esitada teesidena ja need punktide kaupa nummerdada. Kokkuvõtte lõpus võib viidata ka probleemidele, mida töös ei olnud võimalik lahendada ning mida tuleks edasi uurida.

Teadusteksti lõpus on **kasutatud kirjanduse** jt infoallikate loetelu, et lugeja saaks algallikatest täpse ülevaate ning oleks võimalik viiteid kontrollida.

Peale nimetatud tekstide võib üliõpilastele anda eri ainete spetsiifikast tulenevaid **ainetöid**.

Kõigil töödel on **tiitelleht**, mille järel tuleb **sisukord** nendel töödel, kus on pealkirjastatud sissejuhatus, pea- ja alljaotised ning kokkuvõte. Töö lõpeb allkirjaga: lõputöös kirjutatakse allkiri nii kokkuvõtte kui ka võõrkeelse resümees lõppu, muudes töödes töö lõppu. Millised koostisosad mis tööde puhul peavad olema või mida võib vajaduse korral lisada, on kirjas lisa 1.

Tööd vormistatakse TLÜ Õigusakadeemia “Üliõpilaste kirjalike tööde koostamise näpunäidetes” (2010) esitatud nõuete järgi.

1.1. Lõputöö

Lõputöö (bakalaureusetöö, magistritöö) on juhendaja suunamisel kirjutatud üliõpilase iseseisev teadusuuring või arendustöö, mis käsitleb komplekselt mingit erialaprobleemi. Lõputöö võimaldab hinnata üliõpilase kogu õppeajal omandatud teoreetilisi teadmisi, erialavaldkonna praktilist tundmist ning oma seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust.

Lõputöö köidetakse kõvade kaante vahele.

1.1.1. Bakalaureusetöö

Bakalaureusetöö on juhendaja suunamisel iseseisvalt kirjutatud teoreetilis-rakenduslik uurimus, kus lisaks erialakirjanduse analüüsile võib üliõpilane lahata mõnd probleemi ka empiirilisel.

Üliõpilane valib bakalaureusetöö teema osakondade ja teadusrühmade teemade hulgast.

Bakalaureusetöö struktuur on järgmine:

- 1) tiitelleht;
- 2) autorideklaratsioon;
- 3) sisukord:
 - a) sissejuhatus;
 - b) tekst;
 - c) kokkuvõtte;
 - d) kasutatud kirjandus;
 - e) lisad (vajaduse korral);
 - f) võõrkeelne resüme.

Bakalaureusetöö kirjutatakse üldjuhul eesti keeles. Osakonna otsusel võib lõputöö olla võõrkeeles (inglise või vene keeles). Eestikeelse töö resüme peab olema võõrkeeles ja võõrkeelse töö resüme eesti keeles.

Lõputöö maht on keskmiselt 1,5-2 autoripoognat, s.o umbes 35-40 lehekülge (ilma lisadeta), kasutatud allikaid on ligikaudu 1000 lehekülge, võõrkeelne resüme on üldjuhul 10% töö põhiosa mahust.

Bakalaureusetööd kaitstakse avalikult komisjoni ees, kes hindab töid sõnaliselt (suurepärase, väga hea, hea, rahuldav, kasin ja puudulik) ning tähtselt (A, B, C, D, E, F).

1.1.2. Magistritöö

Magistritöö on juhendaja suunamisel iseseisvalt kirjutatud kompleksne teoreetilis-rakenduslik uurimus, kus üliõpilane piiritleb selgelt uurimisobjekti ja probleemi ning leiab viimasele konkreetse lahenduse. Lisaks erialakirjanduse analüüsile uurib üliõpilane probleemi ka empiirilisel, kui töö spetsiifika seda ette näeb, ning esitab seejärel oma põhjendatud seisukohad.

Magistriõppe lõpuprojekt on praktilise suunitlusega uurimistöö, mille lõppväljund on konkreetse adresaadi, asutuse, organisatsiooni või firma mõne probleemi lahendus. Lõpuprojektis tuleb lisaks probleemi teoreetilisele käsitlemisele valida probleemi lahendamiseks sobiv meetodika, teha empiiriline uuring ning esitada autoripoolsed lahendusvariandid. Lõputööl võib lisaks akadeemilisele juhendajale olla kaasjuhendaja/konsultant ning retsensent töö adresaadilt.

Üliõpilane valib magistritöö teema osakondade ja teadusrühmade teemade hulgast spetsialiseerumissuundade juhtõppejõudude soovitusel.

Magistritöö struktuur on järgmine:

- 1) tiitelleht;
- 2) autorideklaratsioon;
- 3) magistritöö teesid;
- 4) sisukord:
 - a) sissejuhatus;
 - b) tekst;
 - c) kokkuvõtte;
 - d) kasutatud kirjandus;
 - e) lisad (vajaduse korral);
 - f) võõrkeelne resümee.

Magistritöö kirjutatakse üldjuhul eesti keeles. Osakonna otsusel võib lõputöö olla võõrkeeles (inglise või vene keeles). Eestikeelse töö resümee peab olema võõrkeeles ja võõrkeelse töö resümee eesti keeles.

Lõputöö maht on keskmiselt 3,5 autoripooinat, s.o 70–80 lehekülge (ilma lisadeta), kasutatud allikaid on 3000–3500 lehekülge, võõrkeelne resümee on üldjuhul 10% töö põhiosa mahust.

Magistritööd kaitstakse avalikult komisjoni ees, kes hindab töid sõnaliselt (suurepärase, väga hea, hea, rahuldav, kasin, puudulik) ja täheliselt (A, B, C, D, E, F).

1.1.3. Lõputöö koostamine

Üliõpilane valib töö **teema** ja konsulteerib juhendajaga; seejärel kooskõlastatakse teema õppetooliga. Teemat valides tuleb silmas pidada teema aktuaalsust; seda, kas selle kohta on piisavalt erialakirjandust (olenevalt töö spetsiifikast ka empiirilist materjali); enda huvi ja võimeid. Töö teema peab olema konkreetset sõnastatud.

Samal ajal tuleb seada töö **eesmärk**, s.o mida selle tööga tahetakse saavutada. Bakalaureusetöö teemat valides võiks arvestada sedagi, kas sellest on võimalik arendada magistritöö, viimase puhul doktoritöö, st tuleks silmas pidada võimalust teemat edasi arendada järgmistes töodes.

Kui autor on sõnastanud eesmärgi, mida ta tahab saavutada, ning määranud **probleemi**, mida ta hakkab lahendama, siis tuleks koostada esialgne **kava**, mis koosneb võimalikest peatükkidest ja nende alajaotustest. Esialgne skeem võib küll muutuda, kuid see etapp on aluseks töö loogilisele ülesehitusele.

Töö **ülesehitus** on järgmine:

- 1) sissejuhatus;
- 2) teemaarendus (põhiosa);
- 3) kokkuvõtte;
- 4) kirjanduse loetelu;
- 5) võõrkeelne resümee;
- 6) lisad (vajaduse korral).

Töö algab **tiitellehega**. Tiitellehe pöördel on **autorideklaratsioon**. Edasi tuleb **sisukord**.

Sissejuhatuses peaks sisalduma:

- 1) uuritava teema aktuaalsus ja tähtsus;
- 2) probleem ja selle käsitle/läbitöötatuse hetkeseis;

- 3) töö eesmärgid;
- 4) uurimisobjekt;
- 5) põhihüpoteesid, mida tööga tahetakse tõestada või kummutada;
- 6) tööhüpoteesid;
- 7) ülesanded, mis tuleb lahendada eesmärkide saavutamiseks ja hüpoteeside tõestamiseks;
- 8) uurimistöös kasutatud meetodika;
- 9) kasutatud materjalid;
- 10) loodetavad tulemused;
- 11) töö uudsus nii teoreetilises kui ka praktilises plaanis;
- 12) avaldatud publikatsioonid, ülevaade probleemi(de) tutvustamisest konverentsidel ja seminaridel.

Kui töös on vaja seletada **põhimõisteid**, mille hulk ei ole suur, võib seda teha sissejuhatuses või põhitekstis, kus neid esimest korda kasutatakse. Kui selliseid mõisteid on palju, siis võib sissejuhatuse järel olla põhimõisteid selgitav eraldi osa.

Põhiosa ülesehitus sõltub valitud teemast ning seatud eesmärgist ja ülesannetest. Selgema ülevaate saamiseks liigendatakse tekst põhi- ja alljaotisteks, mille arv oleneb valitud teemast, seatud eesmärkidest ja ülesannetest. Põhiosad moodustavad ühtse terviku ning on esitatud loogilises järjestuses. Sisulised osad peavad kokku andma ülevaate esitatud probleemidest, nende lahendusteedest, tulemustest ja järeldustest ning ettepanekutest.

Töö põhiosa ülesehitus võiks olla selline:

- 1) teooriaosa (probleemi põhjalik tutvustus, erinevate teooriate ja teoreetiliste seisukohtade võrdlus ning analüüs);
- 2) metodoloogiline osa (uuringute kirjeldus, andmete kogumise ja töötlemise meetodite kirjeldus);
- 3) empiiriline osa (lõputöö autori korraldatud uuringu analüüs), kui töö spetsiifika seda ette näeb;
- 4) sünteesiv osa (lahendused ja tulemused, nende tõlgendus ja järeldused, prognoosid).

Mahukama töö peatükid võivad lõppeda selle peatüki järeldusi kokku võtva lõiguga, mille võib pealkirjastada kui vahekokkuvõtte.

Kõrvuti teiste autorite seisukohtade analüüsiga esitab lõputöö autor käsitletavatele probleemidele omapoolse lahenduse arvamuse, üldistuste, tulevikuprognoside/-strateegiade vm näol. Töö peaks sisaldama viiteid käsitletava teemaga seotud enamiku oluliste uurimuste kohta, mis on tehtud nii Eestis kui ka teistes riikides.

Tekstis peavad kõik allikad olema viidatud. **Viitamine** on vajalik ka seepärast, et see aitab paremini esile tuua autori enda seisukohad ja osa uurimises. Viitamine võib olla joonealune, tekstisisene või tekstijärgne. Viimane jaguneb omakorda nimeviideteks ja numbriviideteks. Teadustöodes on soovitatav kasutada **nimeviidet**; õigusteadustöodes on tavaks saanud **joonealune viide**.

Töö põhiosas on väidete näitlikustamiseks/põhjendamiseks sageli vaja kasutada tabeleid või jooniseid (diagramme, graafikuid, skeeme jne), mille vormistamisel saab abi juhendi punktist 10.

Põhiosi koostades on vaja läbi mõelda ka see, mis materjal jääb põhiteksti ja mille võib lülitada lisadesse. Põhiteksti kirjutatakse see, mida on töös esitatud juhtmõtte arendamiseks otseselt vaja. Lisadesse on mõttekas paigutada säärane materjal, mis sisaldab lisateavet (nt algandmed).

Kokkuvõttes esitatakse töö olulisemad järeldused ja ettepanekud, kaasa arvatud need, mis on juba kirjas peatükkide lõpus. Kokkuvõtte peab andma vastuse, kuidas on autor lahendanud töö

sissejuhatuses seatud eesmärgid ja ülesanded. Kui peetakse vajalikuks, võib kokkuvõttes näidata, mis suunas peaks teemat edasi uurima. Kokkuvõttes ei kasutata enam uut infot ja seepärast ka ei viidata.

Viidatud **kirjanduse loetelu** sisaldab ainult töös viidatud allikaid. Loetelus esitatakse raamatute, artiklite, magistri- ja doktoritööde, meetodikamaterjalide jm bibliokirjed; eraldi vormistatakse seaduste jt õigusaktide loetelu.

Võõrkeelne resüme ei ole eestikeelse kokkuvõtte tõlge, vaid süntees töö sissejuhatusest ja kokkuvõtetest. Resümeel on võõrkeelne pealkiri (töö teema täpne tõlge) ja selle all selgitus *Resüme* vastavas võõrkeeles. Enamasti on resüme ingliskeelne. Prantsus-, saksa- või venekeelne kokkuvõtte võib tulla kõne alla siis, kui on tegemist ainevaldkonnaga, mis pakub erilist huvi seda keelt valdavale lugejaskonnale.

Kui töö ei ole eesti keeles, peab resüme olema eestikeelne.

Lisad nummerdatakse ja pealkirjastatakse ning paigutatakse kirjanduse loetelu järele. Iga lisa algab uult lehelt; lisade numbrid ja pealkirjad märgitakse töö sisukorda. Iga lisa kohta peab töös olema viide. Lisadeski tuleb viidata kõigile kasutatud allikatele.

Tänuavaldus juhendajaile, kaasaaitajaile, sponsoreile jt-le võib paikneda kas sissejuhatuses, kokkuvõttes või eraldi lõiguna pärast kokkuvõtet.

1.2. Muud tööd ja nende koostamine

1.2.1. Ainetöö

Ainetöö on ühe aine mingi(te) teoreetilis(te) probleemi(de) või praktilis(te) küsimus(te) käsitus/ lahendamine või lühiauuring erialakirjanduse põhjal, nt:

- 1) kaasuse analüüs kohtupraktikas (lisa 2);
 - 2) juhtumi analüüs (mingi konkreetse olukorra või juhtumi kirjeldamine, analüüsimine ja lahendamine nii erialakirjanduse kui ka reaalelu põhjal);
 - 3) valdkonna (nt sotsiaalsühholoogia) põhimõistete defineerimine;
 - 4) testi katseline korraldamine; testi usaldusväärsuse ja kehtivuse katseline kontrollimine;
 - 5) skaalade konstrueerimine mingi nähtuse mõõtmiseks;
 - 6) erinevate skaalade võrdlev kasutamine;
 - 7) eksperimendi/vaatluse korraldamine;
 - 8) videosalvestuse analüüs (audiovisuaalse materjali kirjeldamine ja sellest analüüsi põhjal järelduste tegemine);
 - 9) eneseanalüüs (individuaalse eripära esiletoomine ja selle kriitiline analüüs isiksuse struktuurielementide piires, arvestades nii elukogemust kui ka testide omapära);
 - 10) ühe (võõrkeelse) allika lühikokkuvõtte ja/või analüüs;
 - 11) etteantud tekstide või vabalt valitud seadusteksti keeleline korrastamine;
 - 12) kaasõppurite tööde retsenseerimine;
 - 13) küsimustiku koostamine mingi nähtuse uuringuks;
 - 14) mingi nähtuse põhjuste analüüs; uuringu plaani koostamine;
 - 15) õpperühmas korraldatud ajurünnaku tulemuste vormistamine;
 - 16) õpimapi koostamine;
 - 17) loengumaterjali (koos lüümikutega) ettevalmistamine
- jne.

Ainetöö võib olla mingi õppeaine eksami/arvestuse eeldus või ka alus uurimistöole.

Ainetöö maht on kuni 5 lehekülge, töö teema ja kasutatavad allikad määrab õppejõud.

Ainetöö esitatakse erialaõppejõule, kes paneb tööle hinde või hindab seda arvestuslikult.

Ainetöö ei pea olema köidetud.

1.2.2. Referaat

Teadusreferaadi ülesanne on koondada ja üldistada juba olemasolevat infot, teha alustekstide sisu, mingi probleemi või teema teadusliku uurimise tulemuste vms kokkuvõte. Referaadi koostamine süvendab oskust koguda erialakirjandusest infot, seda üldistada ja teadus-tekstiks vormistada, samas areneb kirjutaja väljendusoskus. Teadusreferaat on üliõpilase ise-seisev töö, seda ei juhendata.

NB! Referaadis ei kommenteerita refereeritavate tööde autorite seisukohti, vaid esitatakse neist autentne ülevaade.

Referaadi **ülesehitus**:

- 1) sissejuhatus, kus sõnastatakse teema, probleem(id) ja käsitletavat küsimused;
- 2) teemaarendus, kus antakse käsitletavast ülevaade; olenevalt teemast võib tekst olla liigendatud peatükkideks, milles analüüsitakse teema erinevaid tahke;
- 3) kokkuvõte, milles võetakse kokku arenduses esitatud põhiargumendid;
- 4) kasutatud kirjanduse loetelu.

Referaadi maht on kuni 10 lehekülge ning see liigendatakse vahepealkirjadega. Vajalike allikate arvu määrab üldjuhul õppejõud.

Referaat võib olla eksamieeldus.

Referaati ei pea köitma.

1.2.3. Essee

Teadusessee on mingit probleemi või nähtust käsitlev teadusliku sisuga kirjutis. Esseele on iseloomulik autorikeskne lähenemine teemale, probleemidele, nähtustele ja asjadele. Essee nõuab kirjutajalt mõtteküpsust ning keelevahendite head valdamist. Kuigi autoril on oma mõtteid väljendades üsna suured vabadused (ta võib kirjutada isikupärasel stiilis, kasutada publitsistlikule ja ilukirjandusstiilile iseloomulikke väljendusvahendeid), peab esseest siiski välja paistma kirjutaja asjatundlikkus ning reaalsustaju (vt essee näidist lisas 3). Teadusessee on eritleva laadiga, st autori mõtete kulg peab olema ühesuunaline ja selge ning aitama mõista kirjutise sisu. Essee on üliõpilase iseseisev töö, seda ei juhendata.

NB! Essee ei ole referaat, seepärast tuleb hoiduda eri autorite seisukohtade ümberjutustamisest.

Teadusessee:

- 1) pealkiri osutab probleemile, on kujundlik ja irriteeriv;
- 2) sissejuhatus võib lähtuda faktist, mälu- või tunde- ja sündmusest;
- 3) teemaarendus on eritlev, konkreetset nähtust minnakse üldistele probleemidele;
- 4) kokkuvõte on üldistus kirjutatust; essee võib lõppeda puändiga.

Pikem essee tuleks liigendada vahepealkirjadega, lühema võib jätta liigendamata.

Teadusessee maht on kuni 5 lehekülge; kasutatavate allikate arv on vaba või määrab allikad õppejõud.

Essee võib olla eksamieeldus.

Töö ei pea olema köidetud.

1.2.4. Uurimistöö

Uurimistöö eesmärk on esitada uudset infot, s.o analüüsida teoreetilisi (empiirilisi) probleeme ja anda neile lahendus. Uurimus on loovtöö, mis sünnib allikmaterjale võrreldes, analüüsides ja tõlgendades, põhiprobleemidesse süvenedes, ning kus lõpuks sõnastatakse oma seisukohad. Uurimus erineb referaadist selle poolest, et ta annab loogilise ülevaate niihästi probleemi varasemast käsitlusest ja selle analüüsist kui ka autori järeldustest. Uurimistööd kirjutades omandatakse teadustöö kogemusi ning oskust analüüsi tulemusi sisuliselt tõlgendada ja üldistada. Uurimistöö on üliõpilase iseseisev töö, seda ei juhendata.

Uurimistöö **ülesehitus**:

- 1) sissejuhatuses nimetatakse teema, tutvustatakse töö alusmaterjale ja uuritavaid probleeme ning põhjendatakse, miks neid on vaja uurida; selgitatakse töö eesmärgi (s.o milleks seda tööd tehakse, mida soovitakse saavutada); esitatakse tööhüpooteesid, mille kontrollimiseks uurimus on tehtud, ning neist tulenevad ülesanded, mis näitavad, mida tuleb teha probleemi lahendamiseks ja eesmärgi saavutamiseks; tutvustatakse kasutatud meetodeid; antakse ülevaade töö ülesehitust;
- 2) teemaarendus jaguneb peatükkideks, need vajaduse korral alljaotisteks, olenevalt töö mahust ja uuritavate probleemide hulgast; iga peatükk koosneb omakorda üldseisukohtadest, käsitletavatest probleemidest, nende analüüsist ja tõlgendustest alustekstide põhjal ning neist tulenevaist järeldustest; töö põhiosa peaks andma vastused sissejuhatuses esitatud eesmärkidele, hüpooteesidele ja ülesannetele;
- 3) kokkuvõttes esitatakse nii uurimuse põhilised tulemused kui ka see, mis probleemid jäid veel lahendamata, st mis suunas võiks uurimistööd jätkata; kokkuvõtte võib esitada teesidena;
- 4) kasutatud kirjanduse loetellu märgitakse need allikad, millele uurimuses on viidatud.

Töö maht on 15–20 lehekülge (3 EAP) ja 20-25 lehekülge (4 EAP), kasutatud allikaid on kuni 10.

Uurimistööd kaitstakse erialaõppejõu ees, kes paneb tööle hinde.

Uurimistöö ei pea olema köidetud.

2. NÕUANDEID VIITAMISEKS

Nagu juhendis öeldud, on Eestis kasutusel põhiliselt kolm viitamissüsteemi: joonealune, nime- ja numbriviide. Teadustekstides on nüüdisajal levinuim **nimeviide**.

Miks **numbriviide** on taandumas? Üks põhjusi võib olla, et see on ebamugav nii autori kui ka lugeja seisukohast. Kui lugejat huvitab, kellele või mis allikaile on töös viidatud, peab ta järke ajama kirjanduse loetelust, mis häirib lugemist ja hajutab tähelepanu. Nimeviite puhul saab kohe tekstist teada, keda/mida töö autor on refereerinud või tsiteerinud. Numbriviite vastu räägib

seegi, et säärasel juhul tuleb allikad kirjanduse loetellu märkida viitamise järjekorras, mitte tähestikjärjestuses.

Joone all esitatakse enamasti märkused ja kommentaarid, kuid ka viited. TLÜ Õigusakadeemia õiguse üliõpilaste lõputöodes on tavaks saanud kasutada **joonealuseid viiteid**, kusjuures tähestikjärjestuses allikaid korratakse kirjanduse loetelus, mis on lõputööde kohustuslik osa. Avaliku- ja eraõiguse osakonna üliõpilaste lõputööde puhul tuleks seda viitamisviisi aktseptida.

Ärijuhtimise osakonna üliõpilaste lõputöodes ning muudeski teadustekstides (nt esseedes, referaatides) on soovitatav kasutada **nimeviidet**, nagu on tehtud näidisenähtena lisatud esseedeski (lisa 3).

KASUTATUD ALLIKAD

Hage, M. Tekstiõpetus. Aineraamat. Tallinn: Koolibri, 2000.

Kirjalikud tööd. Tallinn: Tallinna Bakalaureuse Erakool, 1997.

Üliõpilaste kirjalike tööde koostamine ja vormistamine. Metoodiline juhend. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 1998.

Üliõpilastööd ja nende vormistamine. Koost S. Roomets. Tallinn, 2000.

Üliõpilastööde vormistamise juhend. Tallinn: Akadeemia Nord, 2009.

ÜLIÕPILASTÖÖDE KOOSTISOSAD

Kohustuslikud osad (+) ja vajaduse korral lisatavad osad (x)

Töö liik Töö osa	Ainetöö	Referaat	Essee	Uurimistöö	Lõputöö (bakalaureuse-, magistri- töö)
Tiitelleht	+	+	+	+	+
Autorideklaratsioon tiitellehe pöördel					+
Sisukord	x	+	x	+	+
Sissejuhatus, peatükid ja kokkuvõtte eraldi vormistatuna	x	+	x	+	+
Allikate loetelu	x	+	+	+	+
Lühendite loetelu				x	x
Lisad				x	x
Võõrkeelne resüme					+

KAASUSE LAHENDUSE NÄIDIS

ANNE T. HAGI ERIKA K. VASTU 70 000 KROONI SAAMISEKS

I. Hagi asjaolud ja menetluse käik esimese astme kohtus

Anne T. ostis Erika K. korteri. Omandiõigus läks lepingu järgi üle lepingu sõlmimisest, kuid korter pidi jääma veel nädalaks kostja kasutusse.

Lepingu p 3.2 kohaselt avaldas ostja (praegu hageja), et ta on tutvunud korteriga, teadlik selle seisundist ja ostab selle seisundis, milline see oli lepingu sõlmimise päeval. Kostja andis korteri võtmed hagejale üle kuu aega ettenähtust hiljem. Korterialdust üle võttes selgus korteri kasutuskõlbmatus, mis oli tekitatud kostja lepingu sõlmimise ajal korteris olnud sisustuse äraviimisega. Kostja väitel tema asju ära ei viinud. Tema nõuab korteri hoidmise (valvamise) ja kommunaalteenuste eest tasumise hüvitamist.

Tallinna Linnakohtule esitatud hagiavalduses taotles hageja kostjalt kohustise rikkumisest tuleneva kahju hüvitamist summas 70 000 krooni.

Hageja: Anne T.

Kostja: Erika K.

Hagi hind: 70 000 krooni

Hagi ese: kahju hüvitamine

Hagi alus: TsK § 247 lg 1

1. Kas Anne T. saab nõuda kahju hüvitamist?
2. Kas Erika K-l on õigus nõuda kulude hüvitamist?

1. Tsiviilkoodeksi §-st 247 tuleneva nõude analüüs

Tsiviilkoodeksi (TsK) § 247 lg 1 kohaselt on müüja kohustatud asja alal hoidma, laskmata sellel halveneda, kui omandiõigus läheb ostjale üle enne asja üleandmist. Seega peab hageja korteri kätte saama seisundis, milline see oli lepingu sõlmimise päeval. Milline ta tegelikult oli, on märgitud lepingu p-s 3.2. Kostja tegevus oli õigusvastane, kui ta laskis korteri halveneda. Pole tähtis, kas seda tegi ta ise või keegi teine. Oluline on see, et müüjal lasus kohustus asi alal hoida.

2. Tsiviilkoodeksi § 227 analüüs

Kas hageja peab kohtus hakkama tõendama, et korteri seisund oli muutunud võrreldes lepingu sõlmimise ajaga?

Tõendatud oli, et lepingu sõlmimise ajal oli korter normaalses seisundis ja kummalgi poolel polnud teineteisele pretensioone. Korteri seisund võimaldas sel ajal sisse kolida.

Hageja ei pea hakkama kostja ees tõendama, sest kahju tekitamisel eeldatakse kahjutekitanu süüd. Tsiviilkoodeksi § 227 järgi kannab isik, kes ei täitnud kohustist või täitis seda mittevastavalt, varalist vastutust ainult süü olemasolu korral (tahtlus või ettevaatamatus), v.a juhud, mis on sätestatud seaduse või lepinguga. Süü puudumist peab aga tõendama see isik, kes rikkus kohustist.

3. Asjaõigusseaduse § 94 kohaldamise analüüs

Lepingus sisalduva asjaõigusliku kokkuleppe alusel läks omandiõigus lepinguobjektile – korterile – üle lepingu allakirjutamisel. See tuleneb ka asjaõigusseaduse (AÕS) §-st 94, kus on sätestatud, et asi võib omandi üleandmisel jääda võõrandaja ja omandaja kokkuleppel võõrandaja valdusse. Sel juhul peetakse omandajat kaudseks ja võõrandajat otseseks valdajaks. Sellest tulenevalt rakendatakse TsK § 247 lg-t 1, mille järgi müüja on kohustatud asja alal hoidma kuni üleandmiseni, laskmata sel halveneda, kui omandiõigus läheb ostjale üle enne asja üleandmist.

II variant

Poolte sõlmitud lepingus polnud märgitud müüja kohustust asja alal hoida kuni selle üleandmiseni, laskmata sel halveneda juhul, kui omandiõigus läheb ostjale üle enne asja üleandmist. Kui see kohustus jäi lepingus märkimata, kas see vabastab müüja vastutusest?

Nähtavasti on õige seisukoht, et müüja vastutab, sõltumata sellest, kas selline kohustus oli lepingus sätestatud. **Ta vastutab ikkagi seaduse alusel, s.o TsK § 247 lg 1 alusel.**

4. Kostja vastuhagi

Kostja leidis, et tema ei pea kohustise rikkumisest tulenevat kahju hüvitama, kuna ta ei ole süüdi kahju tekitamises ja kahju tekitamine pole tõendatud. Kostja väitel tuli temal kanda kulusid seoses korteri valvamise, vara hoidmise ja kommunaalkuludega ning veeavarii kõrvaldamisega kokku 30 000 krooni. Ta esitas vastuhagi materiaaõiguse normide TsK § 420 hoiulepingu alusel ja § 477 lg 6 vara alusetu säästmise sätte alusel ning tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) § 151 lg 1 alusel, mille järgi tal on õigus esitada hageja vastu vastuhagi, et põhihagi läbi vaadataks.

5. Tsiviilkoodeksi § 420 kohaldamise analüüs

Kostja väitel saab pooltevahelisi suhteid pärast ostu-müügilepingu sõlmimist vaadelda hoiulepinguna, mille järgi ta pidi vara hoidma ja valvama. Kuid TsK §-st 421 tuleneb, et hoiuleping peab sel juhul olema sõlmitud kirjalikus vormis. Sellist lepingut polnud sõlmitud.

6. Tsiviilkoodeksi § 477 lg 6 kohaldamise analüüs

Kostja väitel kandis tema kulutusi veeavarii kõrvaldamise ja selle järel korteri remondiga, mistõttu tal on õigus saada sellega seoses hageja säästetud kulude hüvitamist. Kostja kandis küll tegelikult nimetatud kulutused, kuid selle sätte alusel neid kulusid hüvitada ei tule, sest poolte vahel sõlmitud lepingus polnud sätestatud, et ostja hüvitab müüjale kõik asja alahoiuga seotud kulud. Tsiviilkoodeksi § 247 lg 2 põhjal tuleb sellised kulud hüvitada juhul, kui see on lepingus ette nähtud.

Ülalmärgitud asjaoludel ja alustel on alust arvata, et linnakohus rahuldab hagi ja kostja peab hagiavalduses nõutud kulutused hagejale hüvitama ning vastuhagi jätab kohus rahuldamata, tuginedes materiaalõiguse normidele – TsK § 247 lg-le 1, §-dele 222, 227, 173 ja 174 ning AÕSi §le 94.

II. Menetlus ringkonnakohtus

Kui kostja soovib linnakohtu otsuse peale edasi kaevata, siis nähtavasti motiivil, et ei ole tõendatud, et kostja oleks korterist asju välja viinud või oma hoiukohustust rikkunud, ja et tema pole süüdi kahju tekkimises ning alusetult on jäetud vastuhagi rahuldamata, kuna tema on kulusid kandnud.

Apellant: Erika K.
Vastustaja: Anne T.

Apellatsioonkaebus

Tallinna Linnakohtu 2002. a kohtuotsuse peale tsiviilasjas nr

Apellatsioonkaebuse motiivid on, et linnakohus on oluliselt rikkunud protsessiõiguse norme: TsMS § 95 lg-t 1, § 231 lg-t 4 ja § 227 ning kohaldanud valesti materiaalõiguse normi – TsK § 247 lg-t 4.

Apellatsioonkaebus peab vastama TsMS § 302 ja § 303 nõuetele.

Ringkonnakohtu otsuse motiivid võivad apellatsioonkaebuse asjaoludest tulenevalt olla järgmised:

- 1) ei ole tähtis, kes korteri seisundit halvendas;
- 2) oluline on see, et pärast omandiõiguse üleminekut müüja valdusse jäänud korteri seisund on halvenenud;
- 3) müüja pidi TSK § 247 lg 1 kohaselt asja alal hoidma;
- 4) müüja ei täitnud oma kohustust.

Ringkonnakohus jätab apellatsioonkaebuse rahuldamata ja kohtuotsuse muutmata, nõustudes linnakohtu järeldustega, tuginedes TsK § 247 lg-le 1, TsMS § 330 lg-le 4 ja § 334 lg 1 ple 1.

III. Menetlus Riigikohtus

Kui kostja soovib esitada kassatsioonkaebuse Tallinna Ringkonnakohtu otsusele, siis TsMS § 338 lg 1 põhjal on tal õigus edasi kaevata Riigikohtusse juhul, kui ringkonnakohus on väärtalt kohaldanud materiaalõiguse normi või oluliselt rikkunud protsessiõiguse normi.

Kassaator: Erika K.
Vastustaja: Anne T.

Kassatsioonkaebus

Tallinna Ringkonnakohtu 2002. a kohtuotsuse peale tsiviilasjas nr

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 342 põhjal peab kassaator märkima kaebuses muu hulgas olulisema, mille peale ta edasi kaebab, millist materiaalõiguse normi on ringkonnakohus

ebaõigesti kohaldanud või millist protsessiõiguse normi on ringkonnakohus oluliselt rikkunud. Märkida tuleb ka kassaatori nõue ja menetlusloa saamise taotlus.

Asja kassatsioonkaebuse motiivid saavad olla:

- 1) ringkonnakohus ei ole vastanud kõigile apellatsioonkaebuse väidetele ning on jätnud kostja seletused tähelepanuta;
- 2) ringkonnakohus on vääralt kohaldanud materiaaõiguse normi TsK § 247, mida tuleb kassaatori arvates kohaldada juhul, kui müüja on rikkunud asja alahoidmise kohustust; müüja aga seda rikkunud ei ole ega ole ka süüdi.

Tõenäoline on, et Riigikohus ei anna kassatsioonkaebuse menetlusluba. Kui ta selle annab, jätab ta ringkonnakohtu otsuse muutmata ja kassatsioonkaebuse rahuldamata, sest ringkonnakohus on õigesti leidnud, et lepingus sisalduva asjaõigusliku kokkuleppe alusel läks omandiõigus korterile müüjalt üle lepingu allakirjutamise ajal ning et selline omandamine on kooskõlas AÕSi §-ga 94. Ringkonnakohus on õigesti kohaldanud TsK § 247 lg-t 1.

NB! Kaasuse lahendus võib piirduda ka I astme kohtu lahendiga, kui sellega saadakse vastused kaasuses esitatud küsimustele ja edasikaebusteks puuduvad motiivid. Kuid Riigikohtu lahendeid analüüsid on vaja uurida kõigi kolme kohtuinstantsi lahendeid, millele see näidis abimaterjalina kaasa aitab.

Koostanud **Enno Oidermaa**

TLÜ Õigusakadeemia eraõiguse külalisõppejõud

ESSEE NÄIDIS

LOOGIKA KEELEMÄNGUD

Meelis Vill

psühholoogiateaduskonna I aasta üliõpilane

*"Üht ja sama keelt võib mõtlemises kasutada
mitmel erineval viisil."*

Peeter Tulviste

Aasta(tuhande)vahetus näitas inimkonna hämmastavat abitust, enese tekitatud abitust. Elektri, vee, telefonside kadumise tont ajendas häält tõstma, kuid kas trummi põristades või rakette taevasse lastes?

Tamtammide mürinal peab olema sisu, selle põhjust, eesmärki peab ligimene teadma, sest muidu jääb trummimäng, appikutsung, ahastus selgusetuks. Meie saadetud märk peab kehtima selles märgisüsteemis, kuhu see signaal on saadetud, sest kui põristamise tähendus on ujuma minek ning rakett taevasse alustab kartulivõttu, on meie märgid kasutud. Inimtegevuses ja tunnetuses on märgid ning nende tähendused vältimatud, sest inimesele on maailm alati olnud tähenduslik, nähtusi on nõnda palju, kuipalju inimene ise on neile tähendusi andnud. Mida rohkem tähendusi teatakse, seda avaram on maailm.

Maailma asjadest, oma magusate vajaduste rahuldamisest, aastatuhandest ega elektrist ei saa mõelda ilma keeleta, millena mõistame märgisüsteemi. Just keele abil saab mõte reaalseks, muutudes arusaadavaks teistele ja meile eneselegi, hakates mõjutama meie-teie maailmavaadet.

Minu mannetud raketi- ja trumminäited viitasid sellele, et märgisüsteem peab olema mõistetav. Ka teaduses kasutatavate märkide tõlgendamine peab olema selge, olgugi et eri märgisüsteemide võrdlemine ja defineerimine on keeruline ning samas lõpule viimata, sest läinud sajandil segunes, lahustus keelefilosoofia uurimine teistesse teadusharudesse.

Kui võrrelda loogika ja mõtlemise vahelisi seoseid, siis ammutas loogika keelest kütust, algainet, millega edasi põleda, töötada, sammudes psühholoogiliste mõtlemisprotsesside ääretutel radadel, otsides mõtte väljendumist keeles, märgis. Kuidas ikkagi on märkidel tähendus või veel lihtsamalt – kas maailmas on niisama palju sõnu, kui on asju?

Keel peaks olema maailma peegeldus, nende ühine loogiline vorm, arvas varajane (tema loomingu kaks etappi on tugevalt eristatavad) Ludwig Wittgenstein, kes lootis filosoofia abil keelt korrastada. Mida täpsemaks muutub keel, seda vähem on väljendumisraskusi, erimeelsusi; kaovad vastuolulised laused, mitmetähenduslikkus, sõnamängud, mis takistavad filosoofilist analüüsi.

See oli õilis ja põnev plaan: defineerida kõik maailma kogemused, tunded, metafoorid, esemed, rookides välja ebavajaliku ja eksitava. Kui see oleks õnnestunud, käiksimme tänapäeval tänaval,

leksikon kaenas, sest kõiki maailma asju, seoseid, tegevusi ei jõua pähe õppida. Kõnekeel meenutaks spetsiifilist ning täpset teaduskeelt. Arvatakse, et keele aluseks olevate nimetuste üksühene vastavus asjadega on võimalik vaid teaduskeeles, mida tuleb seletada loomuliku keele abil. Maailmale ei õnnestunud üksüheselt vastavat keelt luua, sest kui osa sõnu saab n-õ ära keelata, siis paljusid iseenesest mõistetavaid asju ei suudeta välja öelda: lootus, usk, armastus jne. Just L. Wittgenstein oli see, kes juhtis tähelepanu kõnekeele ja teaduskeele filosoofilisele analüüsile, aga õnnetuseks on teaduskeeles väiteid ja oletusi, mida uurimuslikult kontrollida ei saa; seega ei õnnestunud loobuda oma olemuselt mõttetuist lauseist ega mõisteist.

Keeruline on tunnistada ka kõiki sarnaseid asju ühesuguseks, sest miski või keegi lõhub, eirab tervikut: ei saa öelda, et igasugune raha loob võimalusi, et kõik mehed on sead! Karl Popperi järgi saabub aeg, mil teooria eksperimentaalandmetega vääraseks tunnistatakse (Grauberg, Gräzin 1981).

Sõnadele tähenduse otsimine algab nende kasutamiskoha selgitamisest; primaarne pole niivõrd suhe maailmaga, kui võrd suhe teiste sõnadega teatavas keeles. Grammatika ülesanne on kontrollida sõnakasutust keelemaailmas. Kui õpetatud filosoofid ei saanud möödunud sajandi alguses osa sõnade seletamisega hakkama, siis kuidas me neid sõnu ikkagi teame, kuidas need meile pähe jõuavad, sest teadmata kõiki sõnu, ei mõista me terviklikku valmisdefiniitsiooni.

Hilise L. Wittgensteini järgi omandab inimene osa sõnu elupraktikaga, saades teada, kus, missuguses keelesituatsioonis sobib neid kasutada. Ja kui keel pole ümbritseva peegeldus, vaid keelekasutus teatavais situatsioonides, siis saab keelt õppida kogu situatsiooni omandades. Siit saab muide selgeks seegi, miks on inimesel ainult üks emakeel (Grauberg, Gräzin 1981).

Suulu keeles on 39 sõna, mis tähistavad rohelist värvi (Lewis 1996). Kas viitab see Edward Sapiri, Benjamin Whorfi keelehüpoteesi järgi sellele, et suulu maailm on arenenum ja avaram, sest inimese maailmapilt, käitumine ja tunnetusprotsessid vastavad selle keele iseärasustele, mida ta kõneleb (Tulviste 1984). Suulud on pidanud rohumaade otsinguil läbima savannides ilma kaartideta pikki vahemaid, ainus teemärgis ning orientiir jõe värvi roheline, märjalt läikiv roheline (märg-leheroheline-millele-päike-peale-paistab!) jne.

Miks siis eesti ja suulu keel erinevad? Me mõlemad suudame tunnetada ja kogeda sarnaselt, kuid ütleme oma kogemusele tuginedes erinevalt, sest värvimälu, mida on enam empiirilisel ja eksperimentaalpsühholoogiliselt uuritud, on sõltuvuses sellest, missuguste värvide nimetused on keeles olemas. Neid värve, mida inimene oskab teistele äratuntavalt kirjeldada, suudab ta ka iseenda jaoks hästi tähistada. Järelikult ei ole eriti oluline, kas katseisik tähistab värvi ühe või mitme sõnaga, peaasi, et ta suudab seda hõlpsasti teha (Tulviste 1984). Paraku ei anna need katsed seni alust väita, et keeleerinevused mõjutavad maailmatunnetust, kuigi erinevused mäletamises, tajumises, mõtlemises oleksid põnevamad. Niisiis väidan, et kõik värvid on olemas kõikides keeltes, ainult *kuvari-kuma-hall* on tülikas välja öelda.

Tõlgid on selle probleemiga päevast päeva hädas, puutudes kokku erinevate keelemaa-ilmadega, kontekstisestest tõlkimatute situatsioonidega. Kimpus ollakse ka võõrkeelt õppides: me proovime vastavalt oma ettekujutusele maailmast omandada uut keelt, lähtudes emakeele grammatikast ja keelesituatsioonist, milles elatud.

Sõnad on seotud maailmaga, teiselt poolt ka teiste sõnadega. Hilisema L. Wittgensteini järgi rahuldab keel inimese vajadusi ega peegelda välismaailma asjade seis. Keel on niisiis puhas olemus, asi iseeneses, reaalsusest sõltumatu (Grauberg, Gräzin 1981). Olulisem *roheliste* arvust on kõnelejate arvukus, keele eesmärk ning mittekeelelises käitumises valitsevad reeglid. Mittekeelemärkidest rääkides tuleb meele pidada, et keelemärke ei saa kasutada isoleeritult, vaid omavahelises seoses. Võimatu on õigesti mõista võõrkeelset teksti grammatikat tundmata, toetudes tõlkides üksnes tuttavatele sõnadele (Grauberg 1984).

Teame, et märkide kaudu väljendab inimene oma mõtteid ja unistusi, edastab neid teistele ning suhtleb maailmaga (Grauberg 1984). Keele abil talletatud kogemusi saavad kasutada järgmised sugupõlvad, jalgratta leiutamiseks ei pea uus inim põlv mässama. Peamurdmist ja mõistatamist leiab lähemalt, see on ühtlasi potentsiaalselt ohtlikum.

Kui keel määrab meie maailma suuruse, kultuuri, siis seadused näitavad, mis on ühiskonna mõistes väärtused ning prioriteedid, mida tuleb kaitsta ning tagada. Paljud juriidilised (ja mitte ainult) märgid – sõnalised ning rituaalsed – on meile tundmatud ning näib, nagu oleksid tähendajad need pastakast välja imenud. Vähe sellest, et Rooma õigusel põhinevad ja Mandri-Euroopa õigussüsteemid on tõlkimatud, kardinaalselt erinevad, ei taipa me enda loodud seadusi, sest eriterminoloogia on mõistetamatu. Kas see tähendab, et meie oma keelemaailma märgisüsteem on arusaamatu? Ameeriklane Dell Hymes ei jaota maailma ühikuteks *üks keel – üks ühiskond*, vaid eristab üldisi kõnestiile, kontekste, kasutusmalle. Teine ameeriklane Paul Kay tuletab keele muutumist inimtegevuse muutumisest, ühe alaga tegelejad ei mõista teise alaga tegelejaid (Tulviste 1984).

Seaduse keel on meie argikeelele lähedane, aga mitte sellega sarnane. Kord seaduse-raamatusse sattunud, omandavad argisõnad suuremal või vähemal määral erineva tähenduse (Gräzin 1983). Üks sõna võib eri õigusharudes tähendada erinevaid asju. Tavakodanik, kes püüab seaduskuulekas olla, on hämmingus ja pettunud, kodanikuks olemine muutub raskeks, samm mõistmise poole juristi arvelduskonto kaudu, tee õigluse juurde piduliku teatrietenduse varal, parukad ja puha! Siis meenub L. Wittgensteini keelekorrastustöö, keeleteraapia, kuid mitte kauaks.

Igasugune normatiivne keelekorrastus – selgusetud sõnad välja, täpsed ja määratletud asemele – ei loo uut keelt. Matemaatiline sekkumine loob vaid uue keele rääkijate maailma, õiguskeele senist spetsiifilist täpsust ja sõnade luitunud vormi kasutaksid keelereformist olenemata edasi oma eriala spetsialistid, kelle meelest kirjanduslikkus ja kaunikõlalisus rikub terminoloogia tähendusliku ülesehituse. Seadus tõmbab jäiga piiri sinna, kus elus endas seda ei pruugi olla (Gräzin 1983). Nende puudumisel langeb seadus rakendaja või kohaldaja suva alla, võimaldades kuritahtlikku ning inimlikult ekslikku kohtuotsust. Seega on pedantsus, hoolimata täpsuse ja loogika ning erapooletuse totratest vormidest, teaduse ning erinevate ametite juures iseloomulik. Pole ju minu forsseeritud hädakisale vaatamata need tekstid tervikuna nii loetamatud, et kohtus saaks end välja vabandada võõrsõnade leksikoni puudumisega. Suudetakse ometi aru saada seaduse üldisest mõttest, tema mõju üldisest suunast (Gräzin 1983).

Et seadus ei suuda iialgi fikseerida absoluutselt kõike maailmas põhimõtteliselt juhtuda võivat, mis samal ajal oleks juriidiliselt tähtis (Gräzin 1983), lubab lohutada, et pole need terminoloogilised, argikogemuse piiress väljuvad nähtused sugugi nii keerulised. Hea, et seadus on loobunud absoluutselt kõige fikseerimisest, sest siis kaotaksid suunataju ka need juristid, kes küll keelespetsiifikat mõistavad, aga kes upuvad uute koodeksite massi alla. Sama on seaduste järjepideva täiendamiseks. Elamine seaduste järgi eeldab kõigi normide teadmist, nende uutmine mingist hetkest reguleerib valdkonna üle. Lähim säärane situatsioon kummitab Euroopa Liidu lugematute normatiivide ja sätetega, mis annavad küll tööd tõlkijate ning kohaldajate hästi makstud euroarmeele. Üksnes arenev infotehnoloogia lubab valutut reglementides orienteerumist, ilma et vandesõna juristi huulilt langeks.

Aga fantastikast loetud tehisintellektipoolne kohtumõistmine jääb nägemata. Hoolimata loogikateaduse kokkukasvamisest tehisintellekti arenguga viimastel kümnenditel, ei saa inimliku eksimise faktoriga programmeeritud masin langetada otsuseid, mis ei suuda formaliseerida kõiki kultuurikomponente, kasutades keelt, mis osaliselt peegeldab maailma ja samas eksitab mitmekülsuse, kunstilise, sümboolse, inimlikkusega. Kommunikatsiooniprobleemid tekitavad väärinfot. Loogika ja filosoofia põimumine tehisintellektiteaduseks arendab kujutlust inimese vaimsetest protsessidest. Võime Turingi masinat ehk tehisintellekti eelkäijat kasutada kohtumõistmisel (seniste pretsedentide, lahendite, analoogsete seadusmaterjalide otsimine – kõlab

hästi!), aga mitte kohtumõistmiseks. Kentsakas on masinmõistuse otsust kõrgemale raalile edasi kaevata.

Seadus peab olema maksimaalselt täpne, kiretu ja kuiv (Gräzin 1983). Mil viisil peegeldab see märgisüsteem juristi maailma, kas seeläbi on igasuguse teadusinimese maailm kiretum, lakoonilisem, emotsioonitum? Lugemismaterjaliks kaunitult defineeritud, elegantne ja tabav kohturetoorika, millel on kirjanduslikku väärtust, pole ju paha, aga kuidas kellelegi. Mina advokaatide anekdoote ei pruugi mõista! Teame, kui keeruline on lühidalt ning täpselt öelda. Vähesed elusolevatest on hakkama saanud aforismidega. Seda põnevam on jälgida teistsuguse märgisüsteemi – kuritegu, juurdlus, tõendamine, kohtuprotsess – kandumist ilukirjandusse, kus sünonüümid on hea toon, lõplikult õiget mõtet ei eksisteeri, finaali on lahtine. Tõlge (teadusmaailmast ilukirjandusse) võib avada meile originaalset midagi niisugust, mis muidu jäänuks varjatuks või hoopis kättesaamatuks (Gräzin, Issajev 1987).

Põnev ja vaimukas detektiivkirjandus, suursugused ning rahakad kohtudraamad annavad nii-öelda ümbertõlkega ning läbimüügi huvides ilustatud kujutluse teise märgimaailma asukatest, populariseerides ning inspireerides karmi loogikamaailma reegleid proovima, andes võimaluse läbi elada kohtuprotsesse, juurdlusi, millesse argielus iialgi ei julge, ei taha sattuda. Mõni reaalne kogemus võib jääda kirjandusse või filmi, emotsionaalselt võivad need olla võrdset koledad.

Niisiis, vahetame vormi- ja märgirühmade vahel kogemusi, mina piilun sinu ja sina minu maailmasse. Näiteks on juriidiline süžee transformeerunud Franz Kafka teose “Protsess” teemaks, kuid kui F. Kafka kohta kirjutatu ületab tema loomingu kümneid, isegi sadu kordi, on hämmastav, kui väike on ikkagi olnud selles hinnangute ja tõlgenduste kogumis F. Kafka kolleegide juristide osa. Vahest on neid sundinud “Protsessi” kui omast kohast unikaalse fenomeni ees peatuma selle harjumatu, tavalisest juriidilisest kontseptsioonist niivõrd erinev, raskesti tabatav metafüüsiline, isegi hämaralt müütiline dimensioon (Gräzin, Issajev 1987). Omavaheline mõistmine pole kerge tulema, juhul kui see pole päris aimeliseks tõlgitud.

Märgisüsteem laseb meil salvestada kogemusi ja neid säilitada järgnevale põlvkonnale, Carl Gustav Jungi järgi sünnime maailma esivanemate pärandatud kogemustega. C. G. Jungi teoorias on keskne kollektiivse alateadvuse mõiste, mis on meisse kinnistanud teatud sümboliteid. Jumaluse kui üldise harmoonia ja täiuslikkuse sümbol ongi alguse saanud päikese arhetüübist. Kui aga tänapäeva inimene kardab pimedust, siis on see C. G. Jungi järgi seotud pidevate ohtude ja hädadega, millesse meie esivanemad sattusid just pimeduse saabudes. Tegu on jälle korduvate ning korduvate kogemustega (Grauberg 1984). Need märgid, arhetüübid minevikust muutuvad, asenduvad. Märgiks kujunemine eeldab objektiivset vajadust, mis on seoses kultuuri arenemisega.

Formaalse keele puudumine teeb teineteise absoluutse mõistmise vaevaliseks, kuid kujutavas kunstis, kus sõnade asemel on sümbolid, kujundid, peaks algmõte üksnes aimatav olema. Kollektiivne alateadvus laskis müüte tõlgendada sümbolitena minevikust. Möödunud sajandi keskel sai hoogu juurde kubism, abstraksionism ja sürrealism. Pildi sünni jäeti juhuslikkuse hooleks. Oluline oli väljendada oma tundeid. Püüti sümbolite kaudu luua uut tähendussüsteemi (Grauberg 1984).

Kõrvuti reaalse ja adekvaatsete projektsioonide ning peegeldustega elavad meie ümber väljamõeldud, fantastilised, kujuteldavad objektid, millele tähenduse ja põhjuse otsimine muutuks tõeliselt keeruliseks.

Aga filosoofia tunneb end hästi radadel, kus valitseb selgusetus, segadus ja kriis. Me võime kindlad olla, et loogikas säilivad pimedad nurgakesed, mis garanteerivad filosoofide püsiva huvi loogika vastu (Wright 1991).

KASUTATUD KIRJANDUS

- Grauberg, E. 1984. Märgist ja tähendusest filosoofias. – Looming nr 11, lk 1540–1550.
- Grauberg, E., Gräzin, I. 1981. Keelest, mida me ... mängime. – Looming nr 2, lk 252–260.
- Gräzin, I. 1983. Õigusest kultuuris. – Looming nr 6, lk 810–821.
- Gräzin, I., Issajev, I. 1987. Õiguse müüdist. – Looming nr 2, lk 223–229.
- Lewis, R. D. 1999. Kultuuridevahelised erinevused. Tallinn: TEA.
- Tamme, T., Tammet, T., Prank, R. 1997. Loogika. Mõtlemisest tõestamiseni. Tartu: TÜ kirjastus.
- Tulviste, P. 1984. Mõtlemise keelelisest relatiivsusest. Mõtlemise muutumisest ajaloos. Tallinn.
- Wright, G. H. v. 1996. Loogika ja filosoofia XX sajandil. – Minerva öökull. Tallinn: Vagabund, lk 185–207.